

Fernández Christlieb, Pablo (2000). *La afectividad colectiva*. México D.F.: Taurus.

Quan el llibre de psicologia és una obra d'art, comprendre i sentir esdevenen el mateix

Joel Feliu i Samuel-Lajeunesse i Adriana Gil Juárez
Universitat Autònoma de Barcelona i Universitat Oberta de Catalunya

El contingut de la realitat psíquica és literatura, puix que és llenguatge amb forma. Per tant, comprendre'l no ve donat per les dades que ens proporciona sinó per la seva forma, pels termes utilitzats, la sintaxi, la manera de parlar o pensar, per la trama... La comprensió és el moment en què el pensament i el sentiment tenen la mateixa forma i per tant la persona adquireix la mateixa forma que la realitat, és la sensació d'estar complet, la supressió de les ruptures incòmodes i inquietants entre un mateix i el món (p. 148)¹.

Per tal de mostrar-ho, l'autor del llibre opta per escriure una obra d'art. Malauradament com que l'experiència estètica ha de ser al més completa possible, ja que tendeix a la recerca d'un efecte de transformació global de l'espectador, per a comprendre bé aquesta obra caldria també sentir la veu d'en Pablo llegint en veu alta el que ha escrit en silenci, com es fa de vegades en la literatura "de ficció", però mai en la literatura científica. És curiós com la veu és present en la sensació de comprensió. Sentir en Pablo explicar-nos o llegir-nos un fragment del seu llibre, com va fer al 1er Congrés de Doctorands/es en Psicologia Social que va tenir lloc a Barcelona en el mateix moment en què apareixia el llibre a Mèxic, no és el mateix que llegir-lo. I encara, els que hem tingut la sort de sentir-lo podem rememorar la seva veu, les seves pauses, els seus èmfasis, el seu accent i podem convertir l'experiència de llegir en una experiència multimèdia. Però ens podem preguntar què s'entendria del llibre sense aquest recurs. No cal ni dir que no és que calgui conèixer personalment l'autor per a comprendre un llibre, però sí quan aquest llibre és una obra d'art. Un no es pot treure fàcilment de sobre la sensació que la comprensió està vinculada al coneixement de l'autor i que, si no, l'experiència és incompleta, perquè el sentit que genera de cop el seu discurs no s'esgota en l'objecte "llibre", ni tan sols en les diferents lectures que se'n poden fer, l'experiència és una experiència afectiva, que juga, qüestiona, reforça, recrea i trastoca la pròpia afectivitat, és una experiència afectiva. Però tot i això val la pena llegir-lo. I tant.

Val la pena perquè, per a les persones poc amigues dels essencialismes, sentir que una forma és una modalitat de comprensió com qualsevol altra i que, per tant, els sentiments ni estan lliures de

¹ Les referències a pàgines que no mencionen de quin llibre es tracta són sempre del llibre revisat.

prejudicis ni són formes genuïnes de l'expressió humana ni sorgeixen desvinculats del món en què habiten, és una experiència francament gratificant, i massa sovint ho oblidem. Qualsevol que mostri que la realitat és un procés en construcció ens proporciona sempre una certa satisfacció personal i col·lectiva, però quan es tracta del terreny emocional, o millor dit afectiu, per a continuar parlant amb vocabulari col·lectivista, encara més, perquè és un terreny que solem deixar de banda sovint, quan de fet també es tracta d'un procés en construcció, és eminentment social. I tot i que l'autor no és construccionista del tot ja que un cert realisme l'ocupa de tant en tant, sempre és una experiència estètica, sentir un acord, sentir la semblança i l'harmonia en els arguments, sentir en definitiva la complicitat entre els raonaments...

Cultura, societat, ciutat, situació i afectes són sinònims, perquè són formes (p.14). Formes els límits de les quals es poden precisar fàcilment. Però no pensant-los sinó sentint-los. Segurament els afectes serien una cosa molt més clara si no n'haguéssim decidit el contrari. Sentir és tan fàcil com parlar, tanmateix, mentre que quan parlem ens fa la impressió que ens entenem, quan sentim ens agrada jugar a sentir-nos confusos, a negar que l'afecte pugui ser també un espai de comprensió. Però no es tracta només d'això, ja que si hem arribat a entendre que la parla és més un espai de construcció de realitat que no pas de comunicació, aleshores no hauria de ser tan difícil entendre que l'afecte tampoc no és cap espai d'expressió de suposats processos interns de l'individu, sinó que els sentiments són també moments i espais de construcció col·lectiva de realitat. Així, de la mateixa manera que som habitants de cultures, societats, ciutats i situacions diverses, també som habitants dels nostres sentiments. Aquests no sorgeixen del nostre interior sinó que ens envolten, formen part de la realitat en què vivim, la que hem inventat entre tots, i hi entrem a dins com qui obre una porta i entra en una cambra qualsevol. Sortir-ne, però, no és tan difícil sempre que entenguem que cal sortir per una altra porta i no per la mateixa per la qual un ha entrat, que per cert ja no existeix. Ser habitant d'un sentiment és com ser-ho d'una situació, una vegada a dins no hi ha res a fer excepte definir-la, col·lectivament, i seguir-ne les instruccions fins on et portin. L'afectivitat és un procés² i no pas un invent de la mare naturalesa que ens ha arribat per selecció natural, immutable des de l'època dels dinosaures.

Segurament l'aportació del Christlieb a la comprensió de l'afectivitat va més enllà de les possibles polèmiques sobre el manteniment dels dualismes tradicionals (individual-col·lectiu, veritable-fals, racional-irracional, realitat-ficció, persona-societat, llenguatge-afecte...). Pablo Fernández Christlieb parla des d'aquests dualismes (el que se sent no es pot dir i el que es diu no és el que se sent, una cosa és parlar de l'amor i l'altra la pràctica de l'amor, p. 19) perquè vivim en ells, però conclou, inevitablement, que la frontera entre un cantó del dualisme i l'altre no fa sinó remarcar la necessitat de l'altra banda per a determinar-ne la forma final. Així, llenguatge i afecte es construeixen mútuament igual que ho fan persona i societat, els límits de l'un són els límits de l'altre, i qualsevol desplaçament en aquesta frontera és una modificació de les característiques d'ambdós extrems. I és que cada una d'aquestes dualitats són formes, formes que necessiten l'una ser sempre fons de l'altra, per a poder-les distingir, és clar, però també per a mostrar-nos que no són en el fons sinó una sola cosa.

A partir d'aquest punt, sorgeix la possibilitat de definir el "poder" com un sentiment, el primer sentiment de tots, el que apareix fins i tot abans de sentir. El poder és l'activitat de posar els límits, de definir per tant la realitat, de determinar-ne la forma. Per això el poder costa tant de definir, és

² Gil, A. (1999), *Aproximación a una teoría de la afectividad*, tesi doctoral, Barcelona: Universitat Autònoma de Barcelona.

indescriptible perquè és un afecte (tot i que aquí hauríem de tenir en compte les consideracions d'Adriana Gil³ sobre els efectes de poder que comporta considerar els afectes inefables).

El poder ens remet directament a la psicologia ja que aquesta és darrerament la ciència preferida pel poder i del seu fill, el control social, i potser alguna intuïció d'això en deuen tenir els milers d'estudiants que es matriculen any rere any a cada una de les universitats catalanes, sense importar-los l'evident manca de futur laboral per a la majoria. La psicologia, constructora d'individus moderns, ha estat acusada, amb raó, de no posar prou atenció a l'ètica de la seva producció de coneixement, per no dir de la seva aplicació. Entre altres raons, per la total desatenció de l'estètica; al cap i a la fi, l'ètica és una estètica, com ens recorden els subjectes de la psicologia social que troben més bones les persones més atractives i els filòsofs que anuncien l'imperatiu ètic de la felicitat, la qual no és altra cosa que una experiència afectiva (p. 103). Podem concloure, doncs, que l'art és un element imprescindible per als qui pretenem fer ciència social, però no per a convertir-lo en el nostre objecte d'estudi sinó com a producte del nostre estudi. L'estètica, per tant, com a estudi de l'obra d'art, pot ser entesa com la nostra sociologia del coneixement científic (SSC). Una conclusió que acosta aquest extra-ordinari treball als autors de la SSC que ja fa temps van començar a explorar noves formes d'expressió literària per a la producció de coneixement.

Podem assumir o no la proposta de l'autor; això queda per a la voluntat de cadascú o, més ben dit, per al que la seva situació personal li permeti d'assumir. De vegades assumir supòsits teòrics incompatibles amb la petició de beques per a realitzar recerques "científiques" finançades és problemàtic per a la supervivència personal d'un mateix. Però en tot cas queda clar que l'autor l'ha assumida fins al punt que la lectura del llibre es converteix també per al lector en un veritable plaer, en una experiència emocionant, en el sentit que hi ha uns quants moments que proporcionen aquesta feliç experiència de la comprensió i el sentit que esmentàvem al principi. Malauradament, aquesta comprensió haurà de ser forçosament efímera, perquè, com menciona l'autor a l'epíleg del llibre, titulat per cert "L'esperança", la felicitat no es pot experimentar sense la infelicitat, donat que l'una és la forma de l'altra. En tot cas, i com no podia ser menys, el més important d'aquest llibre-escultura és la seva forma, la forma de fer psicologia social que avui en dia és tota una aposta i tot un luxe estètic, una esquerda en la duresa de la realitat que construeixen dia a dia psicòlegs i neoliberals diversos.

³ *Op. cit.*